

Rocznik Sławistyczny, t. LXXIII, 2024

ISSN 0080-3588

DOI: 10.24425/rsław.2024.151868

Irena Sawicka^{*}Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk
WarszawaTatiana Zinowjewa^{**}Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń

Fonologiczne skutki wokalizacji sonantów

1. Wprowadzenie

Wymaganiami struktury sylabicznej można wyjaśnić szereg zmian językowych o charakterze fundamentalnym, zmieniających reguły fonotaktyczne i fonologiczne języka. Najczęściej są to zmiany wprowadzające nowe restrykcje dystrybucyjne i zmieniające reprezentacje morfonologiczne wyrazów.

Najbardziej pożądaną strukturą sylaby, sprzyjającą wyraźnej, łatwej rytmizacji jest taka struktura, w której kolejność głosek w sylabie układa się od niższej ku

^{*} Irena Sawicka, Professor Emeritus, The Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences, Warszawa, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1426-8211>.e-mail: irsawicka@gmail.com.

^{**} Tatiana Zinowjewa, PhD, Department of Slavonic Languages, Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5657-7947>.e-mail: tatiana.zinovyeva@umk.pl.

wyższej sonorności¹, a następnie opada. Nic więc dziwnego, że najczęściej sylabotwórczą funkcję pełnią samogłoski, a najrzadziej obstruenty. Jest to struktura optymalna, a więc i najtrwalsza.

Typowy cykl zmian sylabicznych, to, na przemian, redukcje nieakcentowanych samogłosek i sylabifikacje spółgłosek, zwykle kończące się pojawieniem się nieetymologicznych samogłosek. Takie cykle wystąpiły w historii większości języków europejskich, w tym słowiańskich. Redukcje nieakcentowanych krótkich samogłosek doprowadziły do powstania tzw. jerów, z których część, z czasem, pod wpływem parzystego rytmu ulegała dalszej redukcji do stopnia zerowego. Zanik jerów w słabej pozycji, zwany prawem Havlíka (1889), był bezwyjątkowy. Wprawdzie przez pewien czas uważano, że na południu słowiańszczyzny czasem wokalizowały się także jery w słabych pozycjach, jak np. serbskie *magla*, *lagati*, *makne*, *maha*, *lažni*, bułgarskie *мъла* itd., ale dziś już wiemy, że jest to wtórny wokalizm, który wykształcił się jakiś czas po zaniku jerów. Sylabifikacja sonantów, a w ślad za nią wtórny wokalizm pojawiał się stopniowo, najwcześniej na południu słowiańszczyzny, ale nawet tam mamy świadectwa, że był późniejszy niż

¹ Sonorność, jak kilka innych pojęć używanych w fonetyce, jest pojęciem wiele wyjaśniającym, ale sama ona uważana jest za niededefiniowaną. Ohala (1992) uznał nawet, że w ogóle termin ten nie powinien być stosowany, ponieważ sonorność nie została empirycznie zweryfikowana. W pewnym sensie jednak jest zweryfikowana empirycznie, ponieważ w większości języków świata dystrybucja głosek w sylabie jest motywowana zakładanymi różnicami w stopniu sonorności głosek. Na tej podstawie możemy dość dokładnie określić fizyczne korelaty stopni sonorności. Poszukiwanie jednego konkretnego fizycznego korelatu sonorności nie przyniosło rezultatów. Naszym zdaniem fizycznym korelatem stopnia sonorności jest całkowita energia użyta do wytworzenia danego segmentu. Najważniejsza w tym obszarze jest praca Stephena Parkera (Parker 2002), która przedstawia pomiary pięciu akustycznych i aerodynamicznych korelatów sonorności w języku angielskim i hiszpańskim: intensywności, częstotliwości pierwszego formantu, całkowity czas trwania segmentu, szczytowe ciśnienie powietrza wewnątrz jamy ustnej oraz łącznie jamy ustnej i nosowej. Według Parkera sonorność najlepiej definiuje się za pomocą intensywności ("in terms of a linear regression equation derived from the observed intensity results"). Podjęto również próbę zmierzenia całkowitej energii głosek (Nagarajan et al. 2003: 2895), gdzie główną rolę przypisano również intensywności. Autorzy zaproponowali metodę segmentacji sygnału akustycznego na jednostki przypominające sylaby, w której wyprowadzają sygnał fazy minimalnej z krótkoterminowej funkcji energii. Jednakże sami autorzy widzą w tym podejściu pewien problem, który dotyczy kontekstów, mogących dać wyniki sprzeczne z rzeczywistą rolą segmentu w sylabie (dotyczy to zwłaszcza aproksymantów i sybilantów). Również skrypty Praat'a używane do wykrywania segmentów sylabotwórczych i automatycznego pomiaru tempa okazały się nieprzydatne do naszych celów (por. De Jong/Wempe 2009).

Także algorytm wykrywania sylab zaproponowany przez Pfitzingera, Burger i Heida (Pfitzinger/Burger/Heid 1996) daje niezadowalające wyniki, szczególnie w przypadku mowy spontanicznej. Segment tworzący jądro sylaby powinien charakteryzować się energią porównywalną z energią samogłosek. I ten poziom energii powinien odróżniać go od otaczających segmentów. Całkowita energia składa się ze struktury okresowej, czasu trwania i intensywności.

Obiecujące są badania artykulacyjne, np. Beňuš/Poupplier (2011), którzy badali ruchy zuchwy w sylabicznych i niesylabicznych realizacjach płynnych sonantów i samogłosek.

wokalizacja jerów. Pavle Ivić (1974) przytacza szereg przykładów z różnych okresów, od 14 do nawet 16 wieku, bez wokalizmu, z „niesonorycznościową” strukturą sylab, jak np. *lžica*, *mčar*, *mžanski* i in. A więc rozwój takich wyrazów jak na przykład serb. *magla* musiał być nie: **mьgla* > *magla*, ale: **mьgla* > *mgla* > *m̥gla* > *mʲgla* > *magla*. W macedońskim zresztą w takiej sytuacji powstały samogłoski o innej barwie niż te, które kontynuują jery w pozycji mocnej, np. *магла* z *mgla* (<**mьgla*), *вемар* z *vetr* (**větrь*) ale *сон* z **sьнъ*, co świadczy o tym, że nie mamy tu do czynienia z wokalizacją oryginalnych słabych jerów i że nowy wokalizm powstał później, niż wokalizacja jerów w silnej pozycji. Naszym zdaniem jery słabe zanikały bezwyjątkowo. Nowe, sekundarne ekstrakrótkie samogłoski wyłoniły się jako reakcja na powstałe w wyniku zaniku jerów struktury fonotaktyczne – trudne, nietypowe lub objęte wcześniej restrykcją grupy spółgłosek, w tym tzw. „niesonorycznościowe” sylaby, np. serb. *časti* (gen. sg. od *čast* ‘część’) < *čsti* (pol. *czci*), *staklo* (pol. *szkło*), *vetar* z *vetr*, też w późniejszych zapożyczeniach takich jak *metar* z *metr*, *ansambal*, *objekat* itd. Był to proces stopniowy, rozciągnięty na wieki, zachodzący w różnych językach słowiańskich w różnych okresach. Powstanie nowej samogłoski poprzedzała sylabifikacja sonantu. Mamy świadectwa, że np. w czeskim w takich wyrazach jak *krve*, *trváti* jeszcze w XIV wieku *r* było niesylabiczne (por. Stieber 1969: 57, który powoływał się na utwory w czeskim ośmioletkowcu, gdzie *krve* miało jedną sylabę, a *trváti* – dwie) i, że w kaszubskim w takich wyrazach jak *gr̥mi*, *br̥vi*, *kr̥ve* (pol. *grzmi*, *brwi*, *krwi*) wtórna samogłoska – tzw. nowy pełnogłos – powstał dopiero około XVII wieku (Stieber 1965: 35). W tych samych wyrazach w ukraińskim i białoruskim nowe samogłoski mają inną barwę niż te, które powstały w wyniku wokalizacji mocnych jerów, co świadczy o niesynchroniczności obu zjawisk, np. brus. *трывога*, *крыві* itp.² Nowy wokalizm nie zawsze powstawał w tym samym miejscu, w którym wcześniej występował słaby jer, np. serb. *dobar* z **dobrь*, *vetar* z **větrь* itp.

Tak więc mamy szereg dowodów na to, że w przytoczonych przykładach z rzekomą wokalizacją słabych jerów mamy do czynienia z późniejszym, nieetymologicznym wokalizmem.

Jak wspomniano, proces odtwarzania sylaby zachodził w językach słowiańskich w różnych okresach, co więcej, nie wszędzie objął wszystkie niesonorycznościowe konteksty. Konsekwentnie przeprowadziły go wszystkie języki południowosłowiańskie. W czeskim sylabifikacje nie objęły sylab początkowych wyrazów, np. *vítr* [vi:tɾ] ale *lhát* [lɣa:t]. Podobnie było w słowackim, ale dziś już układów niesonorycznościowych na początku wyrazów po prostu się unika, mówiąc np. *plakat'* zamiast *lkat'*, *trhat'* zamiast *rvat'* itd. O ile czeski zatrzymał się w fazie sylabifikacji sonantu, to w słowackim w sylabach końcowych rozwinęła się samogłoska, np. czes. *vítr*, słowackie *viator*. Na północy słowiańszczyzny

² W rosyjskim ten wtórny wokalizm miał taką samą barwę jak refleksy jerów: *тревога*, *крови*.

proces ten w ogóle był/jest późniejszy. Świadczy o tym na przykład pisownia języków łużyckich, gdzie odnajdujemy mnóstwo „niesonorycznościowych” sekwencji, ale żadna z nich nie jest wymawiana, np. głuź. *bobr* [bober], *łżeć* [bʒeɟʲ], *rżany* [ʒrani] i in.

Ukraiński i zwłaszcza białoruski są bardziej zaawansowane w tym procesie niż rosyjski, por. brus. *рубель, карабель, журавель/жораў, жандар, човен*, ros. *рубль, корабль, журавль, жандарм, човн* i wiele innych. W rosyjskim sylabifikację sonantów płynnych na końcu wyrazów po obstruentach i powstanie nowej samogłoski mogliśmy śledzić w XX wieku. Możliwość wymowy wygłosowych grup typu *-mp, -кль* itp. z wstawką samogłoskową była wielokrotnie obserwowana i opisywana przez rosyjskich językoznawców zarówno w dialektach, jak i w odmianie standardowej (zob. np. Панов 1990; Князев/Пожарицкая 2011). Według oficjalnej normy wyrazy takie, jak np. *Пётр, оркестр, театр* można wymawiać zarówno jako [pʲotr], [arcestr], [tʲeatr], jak i [pʲotər], [arcester], [tʲeatər], ale ten pierwszy sposób wymowy praktycznie już nie istnieje (por. np. badania Zinowjewej 1998; więcej mechanizmów naprawy sylaby i przykładów słowiańskich zob. w Sawicka 1996, 2007).

Polski jest jedynym językiem słowiańskim, w którym niesonorycznościowe konteksty wymawiane są wciąż w każdej pozycji w wyrazie, np. w *trwać, brwi, rwać, lotr, bóbr* itd. I wreszcie na przełomie XX i XXI wieku sylabifikacja wygłosowego *r* rozpoczęła się również w języku polskim (por. Sawicka/Zinowjewa 2020). Wpłynęły na to naturalne preferencje językowe i pozajęzykowe, stały na wpływ wyrazów obcych i ustanie pewnych alternacji morfonologicznych (np. *jądro* – gen.pl. *jąder*, ale *kontra* – *kontr*). Nowa sylabiczna lub quasisylabiczna wymowa *r* w wygłosie wyrazów po obstruencie została zauważona w wymowie polskiej już jakieś 20 lat temu (por. Osowicka-Kondratowicz 2011 i in). Zauważono także fakt, że sonanty w wygłosie po obstruencie bezdźwięcznym przestały się ubezdźwięczniać, nawet w tzw. wygłosie absolutnym (Strycharczuk 2011). Problem ten jest w trakcie opracowania przez autorki. Dotychczas opublikowano wstępne analizy około trzydziestu prognoz pogody i sprawozdań sportowych (Sawicka/Zinowjewa 2020), analizę wymowy grup wygłosowych obstruent + *l* w zdaniach czytanych przez wybranego mówcę (Sawicka/Zinowjewa 2023) oraz analizę wygłosowych grup obstruent + *r* w zdaniach czytanych przez wybranego mówcę (Sawicka/Zinowjewa 2024).

Zatem polski zmierza w kierunku modelu rosyjsko-czeskiego, w którym „niesonorycznościowe” sekwencje głosek akceptowane są na początku wyrazów, ale nie na końcu.

Na marginesie tego tematu pojawiły się pewne pytania, nad którymi warto się zastanowić. Chcemy też zwrócić uwagę na pewne konsekwencje fonologiczne i morfonologiczne, które zachodząca zmiana może za sobą pociągnąć.

2. Problem sylabiczności

Pierwszy problem właściwie nie dotyczy funkcjonowania języka, ale interpretacji fonologicznej sylaby i sonantów występujących w pozycjach, które są przedmiotem badania. Niektórzy autorzy (Bogusławski 1985, 1990; Gładney 2004; Szpyra-Kozłowska 1998) wystąpienia *r* w takich wyrazach jak *wiatr*, *brwi*, *rwać*, *metr* itd. interpretują jako wystąpienia sylabiczne, większość językoznawców – jako niesylabiczne. Ci pierwsi uważają, że o podziale na sylaby decyduje skala sonorności głosek. Zgodnie z takim podejściem takie wyrazy jak *metr*, *wiatr* uznaje się za dwusylabowe (*me-tr*, *wia-tr*). Jego zwolennicy powołują się na skalę sonorności zdefiniowaną dla segmentów wymawianych w izolacji lub tzw. pozycji mocnych. Takie podejście jest niezgodne z rytmem sylabicznym języka polskiego, który jest czynnikiem nadrzędnym, warunkującym faktyczny, kontekstowy stopień sonorności. W rozpatrywanych kontekstach stopień sonorności sonantów jest znacznie niższy niż w wymówieniach niewarunkowanych kontekstem. Przyjmujemy, że tzw. mocną pozycją dla sonantów, w której ich inherentny stopień sonorności nie jest modyfikowany, jest pozycja przy samogłosce (po spółgłosce przed samogłoską, po samogłosce przed spółgłoską, na końcu wyrazu po samogłosce, na początku przed samogłoską, lub między dwiema samogłoskami). Nieco upraszczając, można powiedzieć, że poziom sonorności sonantów jest pośredni między samogłoskami i obstruentami³, ale bliższy samogłoskom. Zatem, jeśli sonant znajdzie się w tzw. pozycji słabej (na końcu wyrazu po obstruencie, na początku wyrazu przed obstruentem lub między dwoma obstruentami), to jego inherentny poziom sonorności musi się przystosować do rytmu produkcji: jest albo osłabiany, wygładzając w ten sposób linię rosnącej/opadającej sonorności w sylabie, albo wzmacniany, czego efektem może być powstanie nowej sylaby. Dotychczasową zasadą polskiej wymowy było to pierwsze rozwiązanie – osłabienie sonantu. Wyrównanie linii sonorności nie zawsze bywa kompletne. Taki model dystrybucji głosek jest relatywnie rzadki wśród języków świata i przeważnie jest to sytuacja przejściowa. Takie połączenia segmentów powstają zwykle w wyniku redukcji samogłosek i (ze względu na zaburzenie rytmu) są zwykle po pewnym czasie eliminowane. Jak wyżej wspomniano, proces taki rekonstruowany jest w historii języków słowiańskich, a autorki miały możliwość obserwowania go na żywo w języku rosyjskim (por. Зиновьева 2018) i albańskim (Sawicka 2015, 2018). Sytuacja w polskim pozwala spodziewać się takiego samego scenariusza (Sawicka/Zinowjewa 2020, 2024).

Problemem interpretacji systemowej “niesonorycznościowych” kontekstów interesowało się wielu językoznawców. Większość badaczy jest zgodna co do tego,

³ Należy brać pod uwagę także różnice poziomu sonorności między konkretnymi segmentami, w tym między klasami sonantami.

że w języku polskim na poziomie fonologicznym grupy spółgłoskowe omawianego typu mają wartość zgodną ze skalą sonorności, w związku z czym model sylaby na poziomie fonologicznym jest bardziej uniwersalny. Różnice pojawiają się na poziomie realizacji. Jerzy Rubach i Geert Booij uważają, że język polski “seems to indulge in violating the Sonority Sequencing Generalisation” (Rubach/Booij 1990a: 121). Podobnie, Szpyra-Kozłowska uważa, że zasada sonorycznościowa dystrybucji głosek jest notorycznie łamana na powierzchni (Szpyra-Kozłowska 1998: 65). Według tych autorów na poziomie fonologicznym dzielimy wyraz na sylaby zgodnie z “niekontekstową” skalą sonorności. Trudno się z tym nie zgodzić. Jednak model sylaby właśnie w takiej formie, w jakiej jest realizowany na powierzchni, należy do kodu językowego, ponieważ to oś prozodyczna warunkuje dystrybucję i pewne zmiany fonetyczne na osi segmentów. Świadczy o tym fakt, że sonanty w omawianych kontekstach przez Serbów lub Czechów realizowane są automatycznie sylabicznie, także gdy próbują mówić po polsku, i odwrotnie, niesylabicznie realizują je Polacy w słowach czeskich lub serbskich. Zatem, nie dźwięki mowy tworzą rytm języka, ale to rytm jest zjawiskiem nadrzędnym. Jest to zgodne z kognitywną koncepcją rytmu i teoriami związanymi z tą koncepcją, takimi jak fonologia autosegmentalna czy fonologia metryczna.

W literaturze przedmiotu mamy też rozwiązanie teoretyczne, które wyklucza sylabiczność *r*. J. Rubach i G. Booij (1990a) analizują sonanty naruszające dystrybucję zgodną z zasadą sonorności jako głoski przyłączone prozodycznie do wyrazu fonologicznego, nie do sylaby. Przy takiej interpretacji sonanty naruszające sonorność z definicji nie mogą być sylabiczne⁴.

Kolejnym problemem związanym z wymową omawianych kontekstów jest asymilacja pod względem dźwięczności. Badacze często powołują się na *Fonetykę i fonologię języka polskiego* (Dukiewicz/Sawicka 1995) oraz na artykuł Marii Steffen-Batogowej (1996). Zgodnie z tymi publikacjami sonanty w pozycji między obstruentami nie zawsze przeszkadzają w asymilacji obstruentów w takich kontekstach jak *metr gruntu* [mɛdr gruntu], czy *kadr filmu* [katr ɕilmu]. Upodobnienia ignorujące obecność sonantu występowały w około 10% wymówień. Sonanty w tych pozycjach traktowane są jako “transparentne” przez badaczy (Rubach/Booij 1990b: 445; podobnie Bethin 1992: 171). Frank Gładney (2004) natomiast wskazuje na fakt, że sonanty często podlegają regresywnej asymilacji. Z tym zgodzić się nie można, ponieważ w języku polskim sonanty ulegają regularnie częściowemu progresywnemu ubezdźwięcznieniu, co zresztą autor sam pokazuje na innych przykładach.

Niektórzy badacze (Gładney 2004; Szpyra-Kozłowska 1998) uważają, że jeżeli sonant zachowuje dźwięczność, automatycznie jest sylabiczny. Zdaniem Gładney’a ubezdźwięczniony sonant automatycznie staje się obstruentem (Gładney 2004: 126). Według niego twierdzenia o wyjątkowości zbitek spółgłoskowych

⁴ Podziękowanie Recenzentowi za zwrócenie uwagi na tę propozycję.

zawierających sonanty w języku polskim są bezpodstawne. Z jednej strony, jeżeli sonanty „uwięzione” pomiędzy mniej dźwięcznymi segmentami lub mniej dźwięcznym segmentem a granicą słowa zachowują dźwięczność, to tworzą wówczas szczyty sylab i nie łączą się w grupy spółgłoskowe. Jeśli zaś sonanty (poza *l*) tracą dźwięczność, automatycznie przestają być sonantami i stają się obstruentami. Jako takie, wchodząc w grupy spółgłoskowe, nie naruszają zasad rosnącej/malejącej sonorności (Gladney 2004: 130). Wszystkie te stwierdzenia potwierdzają, że sonorność jest wartością zmienną, zależną od kontekstu.

Trudno jednak zgodzić się z takim uproszczonym rozumieniem sylabiczności, w szczególności z twierdzeniem, że głoska bezdźwięczna nie może być sylabiczna. Każdy segment może być nośnikiem sylabiczności, czego dowodzą konkretne przykłady (choćby niektórych języków północno-zachodniej Ameryki). Zależy to od kodu językowego, od nadrzędnych wartości na osi prozodycznej, od struktury rytmicznej. Manipulacje sonornością również zależą od tego kodu. Tak więc o tym, czy dany segment, w danym kontekście będzie sylabiczny lub nie, decyduje native speaker języka. Równocześnie sylabiczność jest zjawiskiem obiektywnym, związanym z ładunkiem energii włożonej w artykulację segmentu (z sonornością, intensywnością, czasem trwania artykulacji) i stosunkiem tych wartości względem sąsiednich segmentów. Jest to poziom energii, jaki native speaker uzna za wystarczający dla stworzenia jądra sylabicznego w danym kontekście. To tłumaczy fakt, że Serb, czy Czech, mówiąc po polsku, wymawia sonanty w niektórych kontekstach sylabicznie, a Polak, mówiąc po czesku czy serbsku, nie realizuje sylabiczności zgodnie z regułami dystrybucyjnymi tych języków. Mówcy zresztą nie zawsze słyszą sylabiczność/niesylabiczność tam, gdzie ona faktycznie występuje, ale tam, gdzie według ich rodzimego kodu powinna wystąpić. Badając wymowę polskiego wygłosowego *r* występującego po obstruencie (Sawicka/Zinowjewa 2024) odnotowałyśmy szereg wymówień, co do których trudno było podjąć decyzję, czy były one sylabiczne, czy nie. Obraz akustyczny bezwzględnie wskazywał na sylabiczność, ale słuchowy odbiór nie był jednoznaczny. Wobec tego poprosiliśmy znajomych fonetyków w Zagrzebiu i Skopie o odsłuchanie naszych nagrań. Usłyszeli oni sylabiczność tylko w części przykładów. Natomiast Rosjanka nie usłyszała sylabiczności w żadnym przykładzie. Ewidentnie brakowało tu jakiegoś silniejszego zaznaczenia rytmu. W językach południowosłowiańskich, tam gdzie występuje sylabiczne *r*, w prawie wszystkich przykładach sylabiczne *r* jest akcentowane. Być może to właśnie tłumaczy fakt, że w serbskim i chorwackim sylabiczne *r* nie utrzymuje się na końcu wyrazów. W tych językach ostatnie sylaby nie bywają akcentowane. Proces adaptacji widoczny jest w nowszych pożyczkach, por. oboczne formy z sylabicznym sonantem *ansambl*, *makabr*, dziś już częściej *ansambal*, *makabar*. Z kolei w rosyjskim takie wzmocnienie rytmu uzyskuje się przez wyraźne wyodrębnienie segmentu wokaliczego, np. *memp* [m'etər].

3. Zmiany akcentowe

Kolejny problem, jaki wiąże się z sylabifikacją sonantów, to zmiany w reprezentacji fonologicznej i morfonologicznej wyrazów. Jeśli chodzi o język polski, trudno na razie prognozować ostateczny rezultat. Na pewno wyrazy powiększą się o jedną sylabę. Przypuszczamy, że nie doprowadzi to do przesunięcia miejsca akcentu. Wprawdzie w polskim wciąż jeszcze dominuje zasada akcentowania przedostatniej sylaby wyrazu, jednak spora grupa wyrazów ma opcjonalny akcent na trzeciej sylabie od końca, a w kilku wyrazach akcentowana jest ostatnia sylaba. Najważniejsze jest jednak to, że od dawna nie działa już zasada przesuwania akcentu w związku z przyłączaniem klityk. W efekcie tego mamy cały szereg wyrazów prozodycznych z akcentem padającym na różne sylaby, np. *na głos, widzi\alem go, powiedzi\elibyśmy* itd. (przesunięcia akcentu, jak np. w *n\la głos* utrwaliły się tylko w użyciach adverbialnych). Świadczy to o tym, że zasada penultimy nie jest już automatyczna. Tak więc po prostu zwiększy się liczba wyrazów inaczej akcentowanych.

Jeśli więc chcemy pozostać przy zasadzie fonetycznej regulującej miejsce akcentu w języku polskim, to musimy przyjąć, że jednostką akcentową nie jest wyraz prozodyczny, ale leksem. W przeciwnym wypadku musimy przyjąć, że polski zmierza ku zasadzie morfolologicznej regulacji miejsca akcentu.

4. Problem reprezentacji morfonologicznej wyrazów

To zagadnienie obecnie dotyczy języka rosyjskiego. Konsekwencją sylabicznej wymowy było oczywiście wydłużenie wyrazów o jedną sylabę, ale nie tylko. Rosjanie realizują sylabiczność przy pomocy wyraźnej podpórki wokalicznej przed sonantem. Badaczy rosyjskich interesowała głównie fonetyczna natura tego nowego wokalizmu, por.:

Произносят: *теа́[тьр]* (как *ле́к[тьр]*), *смы́[сьл]*, *макроко́[сьм]* и т.д. Очень устойчиво такое произношение после звонких шумных согласных: *бо[дър]*, *же-[зьл]*, *греци́[зьм]*. В оранжевой⁵ системе наряду с такой нормой после глухих согласных вместо сочетаний гласного с сонорным нередко возможен просто глухой согласный: *теа[тр]*, *ли[тр]*, *смы[сд]*, *мы[сд']*, *макроко[см]* и т.д. После звонких согласных (в словах типа *бодр, жезл*) такое произношение редкостно и у

⁵ W periodyzacji rosyjskiej wymowy literackiej M. Panow wyróżnia pięć epok, z których ostatnią (XX wiek) autor dzieli na dwa współistniejące podsystemy: "pomarańczowy" (mowa starszego pokolenia, począwszy od lat 20-30 XX w.) i "szkarłatny" (mowa młodszego pokolenia), słusznie zauważając, że "obecnie mowa młodszego pokolenia różni się od mowy starszego pokolenia". (Панов 1990: 13).

„оранжевых” носителей языка. Если произносятся глухие сонорные [p], [д], [м], [н] (и их мягкие „собратья”), то, естественно, слога они не образуют” (Панов 1990: 28–29).

Jak już wyżej wspomniano, wymowa z ubezdźwięcznionym sonantem już nie występuje, a wymowa z wtórną samogłoską jest powszechna. Na temat fonologicznej natury tej wokalicznej podpórki (фантома) Panow tak pisał:

стал ли гласный [ъ] в слове *смотр*, *вёл* фонемно существенным, не определить по показаниям аппарата [...]. В нашем случае: [ъ] – фантом может доходить до нуля, а [ъ] – нефантом не может (в нейтральном стиле произношения в указанной позиции). Поэтому слово *педиа́тр* может восприниматься и как *педиа́тор*: фантом колеблется меж нулем и [ъ]; но *ру́тор* не воспринимается как *ру́тр*. Значит, фантом пока еще в этом случае остается фантомом: его поведение не то, что у гласного, представляющего фонему. (Панов 2004: 409–410).

Również i to stwierdzenie nie jest już aktualne (por. dalej).

Także inni badacze zastanawiali się nad fonologicznym statusem tego „fantomu”⁶, między innymi Rozalia Kasatkina (Касаткина 2010), Wiktor Baranov (Баранов 1997) i in., którzy przeważnie nawiązywali do prasłowiańskich jerów, „fluktuacji wokalki”, „potencjalnie możliwej ruchomej samogłoski”, czy „przechowanej w języku pamięci o jerach”. Wszystkie te rozważania dotyczyły okresu przejściowego, kiedy występowały obie, wspomniane przed Panowa realizacje. Sylabiczna wymowa sonantów płynnych (tj. wymowa ze wstawką wokaliczną) w wygłosie wyrazów po obstruentach została już dawno zaakceptowana przez normę, która wprawdzie dopuszcza zarówno sylabiczną, jak i niesylabiczną wymowę, ale wydaje się, że pokolenie stosujące tę drugą już odeszło (por. Zinowjewa 1998, która w swoich materiałach nie odnotowała ani jednego przykładu wymowy bez sylabifikacji).

Z punktu widzenia interpretacji fonologicznej zwykle sposób realizacji sylabizacji nie bywa relewantny. Jednakże w rosyjskim mamy do czynienia z tzw. akaniem – silną redukcją zmieniającą barwę samogłoski. Otóż ten nowy wokalizm, wydzielający się z sylabicznego sonantu, zidentyfikował się z jedną z takich zredukowanych samogłosek⁷, co pozwala połączyć go fonologicznie również z odpowiednią akcentowaną samogłoską. Tą samogłoską jest /o/, względnie /a/, ponieważ w pozycji nieakcentowanej są one obie wymawiane jako krótkie [a] lub jako rodzaj szwy. Podobny lub taki sam rodzaj szwy wydziela się w artykulacji rosyj-

⁶ Termin „fantom F” został zapożyczony przez M. Panowa od Stanisława Lema i w kontekście statusu fonologicznego tego nowego wokalizmu oznacza obecność instrumentalnie potwierdzonej wstawki samogłoskowej przy jednoczesnym braku istotnych cech fonemu.

⁷ Potwierdziły to badania eksperymentalne (Златоустова 1961).

skiego sylabicznego /r/. Por. *Пѣмр* [pʲlotər], *оркестр* [ǫrcʲestər], jak w *доктор* [dʲoktər], *директор* [dʲirʲektər]. Jest to już realizacja regularna.

Grupy typu [ər] nie możemy już w rosyjskim interpretować jako ekwiwalentu sylabicznego *r* – realizację kombinatoryczną fonemu /r/, ale wyłącznie jako realizację grupy składającej się z dwóch fonemów – wokalicznego i konsonantycznego. Nie można już postulować w rosyjskim różnych rodzajów szwy: fantomu i niefantomu, jak chciał Panow.

Opozycja między rosyjskimi /o/ i /a/ neutralizuje się we wszystkich sylabach nieakcentowanych przy pomocy wspólnych wariantów (według Панов 1979). Sylabiczne /r/ wymawiane jest na końcu wyrazów po obstruencie. Między dwoma obstruentami *r* występuje w zaledwie kilku wyrazach, których liczba stale się zmniejsza (por. np. rosyjskie *днепровский, заднепровский, приступивший, представившийся* – wcześniej *днепрский, заднепрский, приступльший, прес-тавлъшийся*). Zatem omawianie tego kontekstu pomijamy. W nagłosie wyrazów, podobnie jak w czeskim, sonanty wymawiane są niesylabicznie. W związku z tym możemy przyjąć, że fragment wokaliczny rosyjskiego wygłosowego *r* jest tą samą jednostką fonologiczną, co nieakcentowane rosyjskie *a* i *o*. Zakłada to dwufonemową interpretację *r* w wygłosie wyrazu po obstruencie. Takie rozwiązanie zmienia reprezentację fonologiczną i morfonologiczną wyrazów. Zatem zamiast *Пѣмр* [pʲlotər] – /pʲlotr/ i *оркестр* [ǫrcʲestər] – /ǫrcʲestr/, będziemy mieć /pʲlotor/ i /ǫrcʲestor/, względnie /pʲlotar/ i /ǫrcʲestar/.

Być może lepiej postulować tu /o/ niż /a/? Dlatego że, jak się zdaje, [ə] statystycznie lepiej wpisuje się w alternacje charakterystyczne dla tzw. ruchomego /o/. Mamy więc *Пѣмр* [pʲlotər] /pʲlotor/ – gen. sg. *Пѣмра* [pʲitrʲa] /pʲitrʲa/ jak *орѣл* [ǫrʲot] /ǫrʲot/ – gen. sg. *орла* [ǫrlʲa] /ǫrlʲa/, *мѣмр* [mʲetər] /mʲetor/ – gen. sg. *мѣмра* /mʲetra/ jak *овен* [ovʲen] /ovʲen/ – gen. sg. *овна* [ovna] /ovna⁸. Z drugiej strony tam, gdzie mamy do czynienia z zapożyczeniami, ruchomości samogłoski brak, np. *директор* – *директора, риелтор* – *риелтора*. Wydaje się, że we współczesnej ruszczyźnie rozpoczęło się właśnie wyrównanie do tego wzorca. Wielokrotnie słyszałyśmy wymowę z silnie zredukowaną wymową samogłoski, np. *два раза вызывали педиатра, любой из психиатров скажет, собака повторяла из дубля в дубль* itp.

Dowodów na to, że *r* w omawianej pozycji reprezentuje grupę /or/, że w świadomości wielu osób funkcjonuje już taki system, dostarcza nam obficie Internet, por. *визит у педиатора, пора к психиатору* zamiast *визит у педиатра, пора к психиатру*, ponieważ *педиатр* wymawiane jest jako [pʲedʲiatər], *психиатр* jako [psʲiçiatər]. Znalaziono też w internecie ponad pięć tysięcy zapisów *аффтар* (*автор*), ponad sto zapisów *кампазитар* (zamiast *компазитор*), ale przede wszystkim zapisy takie jak *кампазитар* (zamiast *компазитор*), *пидактп* (zamiast

⁸ Powyższe przykłady zinterpretowane zostały fonologicznie według tzw. szkoły fonologii leningradzkiej. Moskiewska szkoła fonologiczna proponuje w takich wypadkach hiperfonem {a/o}.

редактор), *анирамп* (zamiast *оператор*), *риакмп* (zamiast *реактор*), *камин-тамр* (zamiast *комментатор*), *риелмп* (zamiast *риэлтор*), a nawet *риелтер* (zamiast *риэлтр*) i in. (więcej na ten temat oraz źródła zob. w Зиновьева 2018: 280)⁹. Również o takiej sytuacji świadczą liczne reklamy firm rosyjskich, świadomie identyfikujące we fragmentach nazw firm wymowę grup Tr i TVr, jak *Инвестр*, *Инспектр*, *Агро-Сектр*, *Вектр*, *Статр*, *Ритр* i in., zamiast *инвест-тор*, *инспектор*, *сектор*, *вектор*, *статор*, *ритор*. W pozycji nieakcentowanej w omawianym kontekście często dochodzi także do neutralizacji innych samogłosek, czego świadectwa także odnajdujemy w Internecie. Zatem dotychczasowe tzw. fonologiczne pary minimalne przytaczane w literaturze przedmiotu typu *контур* i *контр-* (Панов 2004: 409), *кадр* i *Янош Кадар* (Князев 1999: 4), *сидр* i *Сидор*, *шторм* i *шторам*, *цикл* i *цикал*, *догм* i *догам/догом*, *холм* i *холлам/холлом*, *рифм* i *рифам/рифом*, *ритм* i *Ритам* (Шеворошкин 1969: 15), *огар* i *огр*, *электр* i *электр-* i wiele innych, są w gruncie rzeczy homofonami (więcej przykładów i źródła zob. Зиновьева 2018).

Opisana sytuacja z pewnością dotyczy sonantów płynnych. Pozostałe sonanty są w trakcie procesu sylabifikacji, ale zdarzają się też sylabiczne wystąpienia sonantów nosowych, np. niedawno usłyszane [gʲimɪn] *гимн*, *жизнь* [ʒʲizʲɪjɲ].

Konsekwencje fonologiczne sylabifikacji sonatów takie, jak w rosyjskim (i białoruskim, por. o tym Крывицкі/Падлужны 1982: 117 *passim*), na pewno na razie nie grożą polskiemu, ale w przyszłości są możliwe. Rosyjskiemu zajęło to zaledwie około 50 lat.

Literatura

- Beňuš/Poupplier 2011 = Beňuš Š., Poupplier M., *Jaw movement in vowels and liquids forming the syllable nucleus*, [In:] *Proceedings of the Annual Conference of the International Speech Communication Association, Interspeech*, pp. 389–392.
- Bethin Ch., 1992, *Polish syllables. The role of prosody in phonology and morphology*, Columbus.
- Bogusławski A., 1985, *Sylaba a system fonologiczny*, „Prace Filologiczne”, t. 32, s. 59–65.
- Bogusławski A., 1990, *What’s in a phonological syllable? Universal constraints on the composition of syllables and the Slavonic data*, „Wiener Slawistischer Almanach”, Bd. 25–26, S. 111–125.
- De Jong/Wempe 2009 = De Jong N.H., Wempe T., *Praat script to detect syllable nuclei and measure speech rate automatically*, “Behavior Research Methods”, Vol. 41, Issue 2, pp. 385–390.

⁹ Do obliczenia liczby wystąpień wykorzystano wyszukiwanie zaawansowane w wyszukiwarce Google, wskazując dokładną formę wyrazu.

- Dukiewicz/Sawicka 1995 = Dukiewicz L., Sawicka I., *Gramatyka współczesnego języka polskiego, Fonetyka i fonologia*, Kraków.
- Gladney F., 2004, *On sonorants and syllabicity in Polish*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, t. 60, s. 117–132.
- Havlik A., 1889, *K otázce jerov v staré češtině*, „Listy filologické”, roč. 16.
- Ivić P., 1974, *O uslovima za čuvanje i ispadanje poluglasa*, „Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku”, knj. 17, sv. 2, s. 37–47.
- Nagarajan et al. 2003 = Nagarajan T., Murthy H.A., Rajesh M., Hegde M., *Segmentation of speech into syllable-like units*, Proc. 8th European Conference on Speech Communication and Technology (Eurospeech 2003), pp. 2893–2896. DOI: 10.21437/Eurospeech.2003-48.
- Ohala J., 1992, *Alternatives to the sonority hierarchy for explaining segmental sequential constraints*, [In:] *Papers from the Parasession on the Syllable*, Chicago, pp. 319–338.
- Oslowicka-Kondratowicz M., 2011, *Zmiany dźwiękowej strony współczesnej polszczyzny*, [w:] *Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji*, t. 3: *Kontekst a komunikacja*, red. I. Matusiak-Kempa, S. Przybyszewski, Olsztyn, s. 65–72.
- Parker S., 2002, *Quantifying the sonority hierarchy* (submitted to the Graduate School of the University of Massachusetts Amherst in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy).
- Pfützinger/Burger/Heid 1996 = Pfützinger H.R., Burger S., Heid S., *Syllable detection in read and spontaneous speech*, [In:] *Proceedings of ICSLP 1996*, Vol. 2, Philadelphia, pp. 1261–1264.
- Rubach/Booij 1990a = Rubach J., Booij G., *Syllable structure assignment in Polish*, „Phonology”, Vol. 7, pp. 121–158.
- Rubach/Booij 1990b = Rubach J., Booij G., *Edge of Constituent Effects in Polish*, „Natural Language and Linguistic Theory”, Vol. 8, pp. 427–463.
- Sawicka I., 1996, *Uwagi w związku z rozwojem struktur sylabicznych w Słowiańszczyźnie*, „Studia Slavica”, zesz. 1, s. 119–127. – (Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne, zesz. 311).
- Sawicka I., 2007, *Zróźnicowanie typologiczne słowiańskich modeli sylabicznych*, [w:] *Komparacja współczesnych języków słowiańskich*, 2; *Fonetyka i fonologia*, red. I. Sawicka, Opole: Uniwersytet Opolski, s. 121–133.
- Sawicka I., 2015, *Struktura e rrokjes arbëreshe*, [w:] *Studi in onore del Prof. Francesco Altimari in occasione del 60 compleanno*, red. B. Demiraj, M. Mandalà, S. Sinani, Tiranë, pp. 599–609.
- Sawicka I., 2018, *Arberesh syllable pattern*, [w:] *Balkan dialectology. “Balkan” enclaves in Italy. Languages, dialects, identities*, eds. T. Kahl, I. Krapova, G. Turano, [In:] *Proceedings from the Sixth Meeting of the Commission for Balkan Linguistics of the International Committee of Slavists*, Cambridge, pp. 77–90.
- Sawicka/Zinowjewa 2020 = Sawicka I., Zinowjewa T., *The pronunciation of final clusters of the type -tr in Polish*, „Studies in Polish Linguistics”, Vol. 15, Issue 2, pp. 85–102.
- Sawicka/Zinowjewa 2023 = Sawicka I., Zinowjewa T., *Wymowa wygłosowych grup spółgłoskowych o opadająco-rosnącej sonorności w języku polskim*, [w:] *Wokół języka i kultury. Prace dedykowane prof. Stefanowi Grzybowskiemu w 80. rocznicę urodzin*,

- red. M. Głuszkowski, P. Zemszał, Toruń: Ideas For Research & Teaching Transfer, s. 161–195.
- Sawicka/Zinowjewa 2024 = Sawicka I., Zinowjewa T., *The Beginning of an Important Change in Polish Phonotactics*, „Studia Slavistici”, Vol. 21, no. 1, pp. 73–102.
- Steffen-Batogowa M., 1996, *On the pronunciation of some Polish consonantal clusters containing sonorants*, „Studia Phonetica Posnaniensia”, Vol. 5, pp. 61–85.
- Stieber Z., 1965, *Zarys dialektologii języków zachodniosłowiańskich*, Warszawa.
- Stieber Z., 1969, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich. Fonologia*, Warszawa.
- Strycharczuk P., 2012, *Sonorant transparency and the complexity of voicing in Polish*, „Journal of Phonetics”, Vol. 40, pp. 655–671.
- Szpyra-Kozłowska J., 1998, *The sonority scale and phonetic syllabification in Polish*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, t. 54, s. 63–79.
- Zinowjewa T., 1998, *Zagadnienia sandhi w języku rosyjskim w porównaniu z polskim*, nieopublikowana rozprawa doktorska, Toruń: UMK.
- Zinowjewa T., 2007, *Najnowsze zmiany w strukturze sylaby w języku rosyjskim*, [w:] *Komparacja współczesnych języków słowiańskich, 2: Fonetyka i fonologia*, red. I. Sawicka, Opole: Uniwersytet Opolski, s. 133–167.
- Баранов В.А., 1997, *Неорганическая гласность и ударение*, „Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Studia minora facultatis philosophicae Universitatis Brunensis”, A 45, s. 137–147.
- Зиновьева Т., 2018, *Еще раз о финальных кластерах с сонантами*, „Linguistica Copernicana”, nr 15, s. 277–289.
- Златоустова Л.В., 1961, *Научная деятельность В.А. Богородицкого*, „Ученые записки Казанского университета”, т. 119, кн. 5: *Сборник «Памяти В.А. Богородицкого»*, ред. А.С. Фидровская, с. 23–40.
- Касаткина Р.Ф., 2010, *А был ли парадокс? Еще раз к вопросу о произношении резв, трезв, язв в русском языке*, [w:] *В пространстве языка и культуры: звук, знак, смысл. Сборник статей в честь 70-летия В.А. Виноградова*, ред. В.З. Демьянков и др., Москва: Языки славянских культур, с. 762–774.
- Князев С.В., 1999, *О критериях слогоделения в современном русском языке: теория волны сонорности и теория оптимальности*, „Вопросы языкознания”, № 1, с. 84–102.
- Князев/Пожарицкая 2011 = Князев С.В., Пожарицкая С.К., *Современный русский литературный язык. Фонетика, орфоэпия, графика и орфография. Учебное пособие для вузов*, Москва: Гаудеамус ; Академический Проект.
- Крывіцкі/Падлужны 1982 = Крывіцкі А.А., Падлужны А.І., 1982, *Фанетыка беларускай мовы*, Мінск.
- Панов М.В., 1979, *Современный русский язык. Фонетика*, Москва: Высшая школа.
- Панов М.В., 1990, *История русского литературного произношения XVIII–XX вв.*, Москва: Наука.
- Панов М.В., 2004, *Труды по общему языкознанию и русскому языку*, т. 1, Москва: Языки славянских культур.
- Шеворошкин В.В., 1969, *Звуковые цепи в языках мира*, Москва: Наука.

References

- Baranov V.A., 1997, *Neorganicheskaya glasnost' i udarenie*, „Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Studia minora facultatis philosophicae Universitatis Brunensis”, A 45, pp. 137–147.
- Beňuš/Poupplier 2011 = Beňuš Š., Poupplier M., *Jaw movement in vowels and liquids forming the syllable nucleus*, [In:] *Proceedings of the Annual Conference of the International Speech Communication Association, Interspeech*, pp. 389–392.
- Bethin Ch., 1992, *Polish syllables. The role of prosody in phonology and morphology*, Columbus.
- Bogusławski A., 1985, *Sylaba a system fonologiczny*, „Prace Filologiczne”, Vol. 32, pp. 59–65.
- Bogusławski A., 1990, *What's in a phonological syllable? Universal constraints on the composition of syllables and the Slavonic data*, „Wiener Slawistischer Almanach”, Vol. 25–26, pp. 111–125.
- De Jong/Wempe 2009 = De Jong N.H., Wempe T., *Praat script to detect syllable nuclei and measure speech rate automatically*, „Behavior Research Methods”, Vol. 41, Issue 2, pp. 385–390.
- Dukiewicz/Sawicka 1995 = Dukiewicz L., Sawicka I., *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Fonetyka i fonologia*, Kraków.
- Gladney F., 2004, *On sonorants and syllabicity in Polish*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, Vol. 60, pp. 117–132.
- Havlík A., 1889, *K otázce jerom v staré češtině*, „Listy filologické”, Vol. 16.
- Ivić P., 1974, *O uslovima za čuvanje i ispadanje poluglasa*, „Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku”, Vol. 17, no. 2, pp. 37–47.
- Kasatkina R.F., 2010, *A byl li paradoks? Yeshche raz k voprosu o proiznoshenii rezv, trezv, yavz v russkom yazyke*, [In:] *V prostranstve yazyka i kul'tury: zvuk, znak, smysl. Sbornik statey v chest' 70-letiya V.A. Vinogradova*, ed. V.Z. Dem'yankov et al., Moskva; Yazyki slavyanskikh kul'tur, pp. 762–774.
- Knyazev S.V., 1999, *O kriteriyakh slogodeleniya v sovremennom russkom yazyke: teoriya volny sonornosti i teoriya optimal'nosti*, „Voprosy yazykoznanii”, no. 1, pp. 84–102.
- Knyazev/Pozharitskaya 2011 = Knyazev S.V., Pozharitskaya S.K., *Sovremennyy russkiy literaturnyy yazyk. Fonetika, orfoepiya, grafika i orfografiya. Uchebnoye posobiye dlya vuzov*, Moskva: Gaudeamus ; Akademicheskii Proyekt.
- Kryvitski/Padluzhny 1982 = Kryvitski A.A., Padluzhny A.I., *Fanyetyka byelaruskay movy*, Minsk.
- Nagarajan et al. 2003 = Nagarajan T., Murthy H.A., Rajesh M., Hegde M., *Segmentation of speech into syllable-like units*, Proc. 8th European Conference on Speech Communication and Technology (Eurospeech 2003), pp. 2893–2896. DOI: 10.21437/Eurospeech.2003-48.
- Ohala J., 1992, *Alternatives to the sonority hierarchy for explaining segmental sequential constraints*, [In:] *Papers from the Parasession on the Syllable*, Chicago, pp. 319–338.
- Osowicka-Kondratowicz M., 2011, *Zmiany dźwiękowej strony współczesnej polszczyzny*, [In:] *Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji*, Vol. 3: Kon-

- tekst a komunikacja*, red. I. Matusiak-Kempa, S. Przybyszewski, Olsztyn, pp. 65–72.
- Panov M.V., 1979, *Sovremennyy russkiy yazyk. Fonetika*, Moskva: Vysshaya shkola.
- Panov M.V., 1990, *Istoriya russkogo literaturnogo proiznosheniya XVIII–XX vv.*, Moskva: Nauka.
- Panov M.V., 2004, *Trudy po obshchemu yazykoznaniyu i russkomu yazyku*, Vol. 1, Moskva: Yazyki slavyanskikh kultur.
- Parker S., 2002, *Quantifying the sonority hierarchy* (submitted to the Graduate School of the University of Massachusetts Amherst in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy).
- Pfitzinger/Burger/Heid 1996 = Pfitzinger H.R., Burger S., Heid S., *Syllable detection in read and spontaneous speech*, [In:] *Proceedings of ICSLP 1996*, Vol. 2, Philadelphia, pp. 1261–1264.
- Rubach/Booij 1990a = Rubach J., Booij G., *Syllable structure assignment in Polish*, „Phonology”, Vol. 7, pp. 121–158.
- Rubach/Booij 1990b = Rubach J., Booij G., *Edge of Constituent Effects in Polish*, „Natural Language and Linguistic Theory”, Vol. 8, pp. 427–463.
- Sawicka I., 1996, *Uwagi w związku z rozwojem struktur sylabicznych w Słowiańszczyźnie*, „Studia Slavica”, Vol. 1, pp. 119–127. – (Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne, Vol. 311).
- Sawicka I., 2007, *Zróżnicowanie typologiczne słowiańskich modeli sylabicznych*, [In:] *Komparacja współczesnych języków słowiańskich*, 2; *Fonetyka i fonologia*, ed. I. Sawicka, Opole: Uniwersytet Opolski, pp. 121–133.
- Sawicka I., 2015, *Struktura e rrokjes arbëreshe*, [In:] *Studi in onore del Prof. Francesco Altamari in occasione del 60 compleanno*, eds. B. Demiraj, M. Mandalà, S. Sinani, Tiranë, pp. 599–609.
- Sawicka I., 2018, *Arberesh syllable pattern*, [In:] *Balkan dialectology. “Balkan” enclaves in Italy. Languages, dialects, identities*, eds. T. Kahl, I. Krapova, G. Turano, [In:] *Proceedings from the Sixth Meeting of the Commission for Balkan Linguistics of the International Committee of Slavists*, Cambridge, pp. 77–90.
- Sawicka/Zinowjewa 2020 = Sawicka I., Zinowjewa T., *The pronunciation of final clusters of the type -tr in Polish*, „Studies in Polish Linguistics”, Vol. 15, Issue 2, pp. 85–102.
- Sawicka/Zinowjewa 2023 = Sawicka I., Zinowjewa T., *Wymowa wygłosowych grup spółgłoskowych o opadająco-rosnącej sonorności w języku polskim*, [In:] *Wokół języka i kultury. Prace dedykowane prof. Stefanowi Grzybowskiemu w 80. rocznicę urodzin*, eds. M. Głuszkowski, P. Zemszał, Toruń: Ideas For Research & Teaching Transfer, pp. 161–195.
- Sawicka/Zinowjewa 2024 = Sawicka I., Zinowjewa T., *The Beginning of an Important Change in Polish Phonotactics*, „Studia Slavistici”, Vol. 21, no. 1, pp. 73–102.
- Shevoroshkin V.V., 1969, *Zvukovyye tsepi v yazykakh mira*, Moskva: Nauka.
- Steffen-Batogowa M., 1996, *On the pronunciation of some Polish consonantal clusters containing sonorants*, „Studia Phonetica Posnaniensia”, Vol. 5, pp. 61–85.
- Stieber Z., 1965, *Zarys dialektologii języków zachodniosłowiańskich*, Warszawa.
- Stieber Z., 1969, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich. Fonologia*, Warszawa.

- Strycharczuk P., 2012, *Sonorant transparency and the complexity of voicing in Polish*, „Journal of Phonetics”, Vol. 40, pp. 655–671.
- Szpyra-Kozłowska J., 1998, *The sonority scale and phonetic syllabification in Polish*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, Vol. 54, pp. 63–79.
- Zinowjewa T., 1998, *Zagadnienia sandhi w języku rosyjskim w porównaniu z polskim*, nieopublikowana rozprawa doktorska, Toruń: UMK.
- Zinowjewa T., 2007, *Najnowsze zmiany w strukturze sylaby w języku rosyjskim*, [In:] *Komparacja współczesnych języków słowiańskich*, 2: *Fonetyka i fonologia*, ed. I. Sawicka, Opole: Uniwersytet Opolski, pp. 133–167.
- Zinowjewa T., 2018, *Yeshe raz o final'nykh klasterakh s sonantami*, „Linguistica Copernicana”, Vol. 15, pp. 277–289.
- Zlatoustova L.V., 1961, *Nauchnaya deyatel'nost' V.A. Bogoroditskogo*, „Uchenyye zapiski Kazanskogo univertsiteta”, Vol. 119, kn. 5: *Sbornik «Pamyati V.A. Bogoroditskogo»*, ed. A.S. Fidrovskaya, pp. 23–40.

Summary

Phonological effects of vocalisation of sonorants

The article considers the effects on the phonological representation of words caused by the syllabification of sonorants in two-peak syllables, in particular the emergence of an additional vowel. In Russian, this leads to morphophonological changes and mixing of units in the graphic system, *ergo* in the underlying representation. Abundant documentation comes from the Internet, and older examples can be found in literary production. Possible changes in the accent system and the problem of recognizing syllabicity are also mentioned.